

BUDJET TASHKILOTLARIDA ASOSIY VOSITALAR AUDITINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI

Umirova Mavjuda Shuxratovna
Bank-moliya akademiyasi magistranti

Kirish: O'zbekiston Respublikasida budjet tashkilotlarida asosiy vositalar auditining hozirgi holatini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu tahlil orqali mavjud muammolar va kamchiliklarni aniqlash, shuningdek, auditni takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish mumkin.

Budjet tashkilotlarida asosiy vositalar auditining hozirgi holatini quyidagi yo'nalishlar bo'yicha tahlil qilish maqsadga muvofiq:

1. Huquqiy-me'yoriy baza holati
2. Audit metodologiyasining xalqaro standartlarga muvofiqlik darajasi
3. Audit o'tkazish jarayonlari va tartibi
4. Auditorlik tashkilotlari va auditorlarning salohiyati
5. Audit natijalaridan foydalanish samaradorligi
6. Huquqiy-me'yoriy baza holati¹

Budjet tashkilotlarida asosiy vositalar auditini o'tkazishning huquqiy-me'yoriy bazasi bir qator qonun va me'yoriy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Bular qatoriga quyidagilar kiradi:

- "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni (2021 yil 25 fevral)
- O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining "Davlat sektori auditi standartlari" (2021 yil 25 may)
- O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasining "Davlat moliyaviy nazorati standartlari" (2019 yil 20 fevral)
- O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Davlat boshqaruvi organlarida va davlat ulushi ustun bo'lgan xo'jalik yurituvchi subyektlarda ichki auditning tashkil etilishi va o'tkazilishi tartibi to'g'risida"gi nizomi (2018 yil 22 noyabr)²

Ushbu me'yoriy hujjatlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda budjet tashkilotlarida asosiy vositalar auditini o'tkazish uchun zaruriy huquqiy asos yaratilgan.

Audit metodologiyasini takomillashtirish bo'yicha quyidagi takliflarni berish mumkin:

- Risk-asoslangan yondashuvni to'liq joriy etish
- Audit rejasi va dasturini batafsil tuzish amaliyotini joriy etish
- Muhimlik darajasini aniqlashda sifat jihatlarini ham hisobga olish

¹ 1. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 2010 yil 17 dekabrda 105-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi yo'riqnomasi.

² O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 2011 yil 20 avgustda 57-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi bo'yicha shakllari va ularni to'ldirish tartibi to'g'risida"gi yo'riqnomasi

- Analitik protseduralardan keng foydalanish
  - Zamonaviy IT-audit usullarini joriy etish
3. Audit o‘tkazish jarayonlari va tartibi

Budjet tashkilotlarida asosiy vositalar auditini o‘tkazish jarayonlari va tartibini tahlil qilish uchun quyidagi jadvalni ko‘rib chiqamiz:

1-jadval.

Asosiy vositalar auditini o‘tkazish jarayonlari tahlili

Audit bosqichi	Bajarilish holati	Muammolar
Auditni rejalashtirish	Qisman bajariladi	Batafsil reja tuzilmaydi
Dastlabki tahlil	Bajariladi	Yetarli axborot olinmaydi
Nazorat testlari	Cheklangan darajada	Ichki nazorat tizimi to‘liq o‘rganilmaydi
Mohiyat bo‘yicha testlar	Bajariladi	An'anaviy usullar qo‘llaniladi
Audit dalillarini tahlil qilish	Qisman bajariladi	Zamonaviy tahlil usullari qo‘llanilmaydi
Audit natijalarini rasmiylashtirish	Bajariladi	Hisobotlar sifati past

Muallif tomonidan tahlil natijalari asosida tayyorlandi.

Jadval ma'lumotlari shuni ko‘rsatadiki, budjet tashkilotlarida asosiy vositalar auditini o‘tkazish jarayonlari va tartibida bir qator muammolar mavjud:

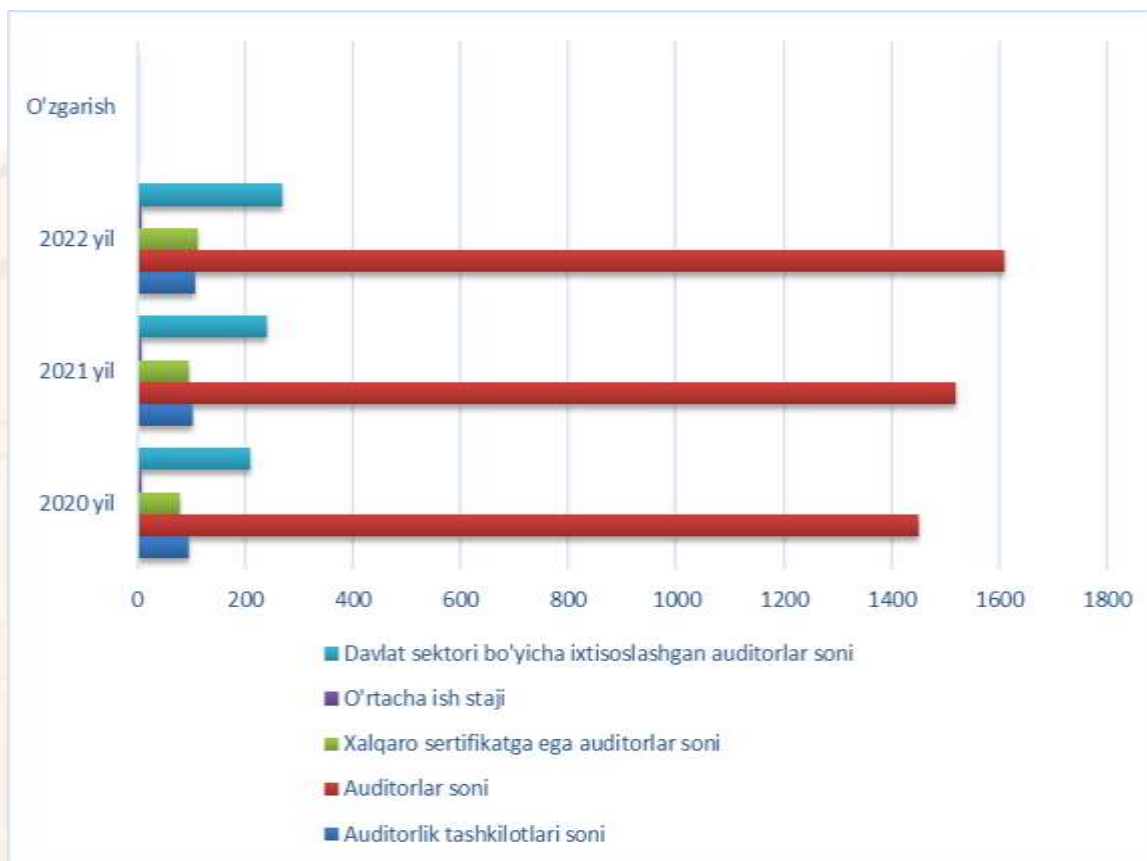
1. Auditni rejalashtirish bosqichida batafsil reja va dastur tuzilmaydi. Bu esa auditning samaradorligiga salbiy ta'sir ko‘rsatadi.
2. Dastlabki tahlil bosqichida yetarli axborot olinmaydi. Natijada audit xataralari to‘liq baholanmaydi.
3. Nazorat testlari cheklangan darajada o‘tkaziladi. Ichki nazorat tizimi to‘liq o‘rganilmaydi.
4. Mohiyat bo‘yicha testlarda asosan an'anaviy usullar qo‘llaniladi. Zamonaviy audit usullari kam qo‘llaniladi.
5. Audit dalillarini tahlil qilishda zamonaviy tahlil usullari qo‘llanilmaydi. Bu esa audit natijalarining ishonchliligiga salbiy ta'sir ko‘rsatadi.
6. Audit natijalarini rasmiylashtirishda hisobotlar sifati past. Hisobotlar ko‘pincha umumiy xarakterga ega bo‘ladi.

Audit o‘tkazish jarayonlari va tartibini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi takliflarni berish mumkin:

- Auditni rejalashtirish bosqichini takomillashtirish, batafsil reja va dastur tuzish amaliyotini joriy etish
- Dastlabki tahlil bosqichini kuchaytirish, audit xatarlarini to‘liq baholash
- Nazorat testlarini kengaytirish, ichki nazorat tizimini chuqur o‘rganish

- Mohiyat bo'yicha testlarda zamonaviy audit usullarini keng qo'llash
  - Audit dalillarini tahlil qilishda zamonaviy tahlil usullarini joriy etish
  - Audit hisobotlari sifatini oshirish, ularni aniq va qisqa shaklda tayyorlash
4. Auditorlik tashkilotlari va auditorlarning salohiyati³

Budjet tashkilotlarida asosiy vositalar auditini o'tkazuvchi auditorlik tashkilotlari va auditorlarning salohiyatini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada quyidagi jadvalni ko'rib chiqamiz:

Muallif tomonidan tahlil natijalari asosida tayyorlandi.

1-rasm. Auditorlik tashkilotlari va auditorlar salohiyati tahlili

Ushbu ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda auditorlik tashkilotlari va auditorlar soni o'sish tendensiyasiga ega. Xususan:

1. Auditorlik tashkilotlari soni 2020-2022-yillar davomida 12.5% ga oshgan.
2. Auditorlar soni 11% ga ko'paygan.
3. Xalqaro sertifikatga ega auditorlar soni 43.6% ga oshgan, bu ijobiy holat hisoblanadi.
4. Auditorlarning o'rtacha ish staji 7.2 yildan 7.8 yilgacha oshgan.

1. ³ O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasining 2019 yil 20 fevraldagi 18-son qarori bilan tasdiqlangan "Davlat moliyaviy nazorati standartlari".

5. Davlat sektori bo'yicha ixtisoslashgan auditorlar soni 28.6% ga ko'paygan⁴.

Budjet tashkilotlarida o'tkazilgan asosiy vositalar auditi natijalaridan foydalanish samaradorligini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada quyidagi jadvalni ko'rib chiqamiz:

2-jadval

Audit natijalaridan foydalanish samaradorligi tahlili

Ko'rsatkich	2020 yil	2021 yil	2022 yil	O'zgarish
Audit o'tkazilgan budjet tashkilotlari soni	450	520	580	+28.9%
Aniqlangan jami kamchiliklar soni	3200	3600	3900	+21.9%
Bartaraf etilgan kamchiliklar soni	2400	2880	3315	+38.1%
Bartaraf etish ko'rsatkichi	75%	80%	85%	+10%
Takroriy auditorlar tomonidan aniqlangan kamchiliklar soni	800	720	585	-26.9%

Muallif tomonidan tahlil natijalari asosida tayyorlandi.

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda audit natijalaridan foydalanish samaradorligi oshib bormoqda. Xususan:

1. Audit o'tkazilgan budjet tashkilotlari soni 28.9% ga oshgan.
2. Aniqlangan jami kamchiliklar soni 21.9% ga ko'paygan, bu auditning samaradorligi oshganini ko'rsatadi.
3. Bartaraf etilgan kamchiliklar soni 38.1% ga oshgan.
4. Bartaraf etish ko'rsatkichi 75% dan 85% ga ko'tarilgan.
5. Takroriy auditorlar tomonidan aniqlangan kamchiliklar soni 26.9% ga kamaygan⁵.

Ushbu ko'rsatkichlar audit natijalaridan foydalanish samaradorligi oshib borayotganini ko'rsatadi. Biroq, quyidagi muammolar ham mavjud:

1. Aniqlangan kamchiliklarning 15% i hali ham bartaraf etilmay qolmoqda.
2. Takroriy auditorlar tomonidan aniqlangan kamchiliklar soni kamaygan bo'lsa-da, hali ham yuqori darajada (585 ta).
3. Audit hisobotlarida keltirilgan tavsiyalarning barchasi ham to'liq bajarilmaydi.

⁴ 1. Barrett, P. and Moroney, R. (2020). Public Sector Auditing: A Comparative Analysis of the Enabling Legislation of State Audit

⁵ 6. Ungboevich, M. O. K. (2024). APPLICATION OF DIGITAL PLATFORMS IN THE STATISTICAL SYSTEM BASED ON INTERNATIONAL EXPERIENCE. European Journal of Economics, Finance and Business Development, 2(7), 16-23.

4. Audit natijalarini kuzatib borish tizimi yetarlicha samarali emas.
5. Audit natijalaridan foydalanish bo'yicha rahbarlarning javobgarligi past darajada.

Audit natijalaridan foydalanish samaradorligini oshirish bo'yicha quyidagi takliflarni berish mumkin:

- Aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha nazoratni kuchaytirish
- Takroriy auditorlarda aniqlangan kamchiliklarni chuqur tahlil qilish va ularning sabablarini aniqlash
- Audit hisobotlarida keltirilgan tavsiyalarning bajarilishini nazorat qilish tizimini takomillashtirish
- Audit natijalarini kuzatib borish tizimini avtomatlashtirish
- Audit natijalaridan foydalanish bo'yicha rahbarlarning javobgarligini oshirish

Yuqorida keltirilgan tahlillar asosida O'zbekistonda budget tashkilotlarida asosiy vositalar auditining hozirgi holatiga quyidagicha umumiy baho berish mumkin:

1. Huquqiy-me'yoriy baza shakllangan, biroq uni xalqaro standartlarga moslashtirish zarurati mavjud.
2. Audit metodologiyasi xalqaro standartlarga to'liq mos kelmaydi, uni takomillashtirish zarur.
3. Audit o'tkazish jarayonlari va tartibida bir qator kamchiliklar mavjud, ularni bartaraf etish lozim.
4. Auditorlik tashkilotlari va auditorlar salohiyati oshib bormoqda, biroq davlat sektori xususiyatlarini hisobga olgan holda uni yanada rivojlantirish zarur.
5. Audit natijalaridan foydalanish samaradorligi oshib bormoqda, biroq bu yo'nalishda ham qator muammolar mavjud⁶.

Xulosa

Xulosa qilib shuni keltirishimiz mumkinki, budget tashkilotlarida asosiy vositalar hisobi va auditini o'tkazish metodologiyasini takomillashtirish murakkab va ko'p qirrali vazifa bo'lib, u davomli ravishda e'tibor talab etadi. Bu jarayonda milliy xususiyatlarni hisobga olish, xalqaro tajribani o'rganish va zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Taklif etilgan yo'nalishlar va tavsiyalarni amalga oshirish orqali davlat sektorida moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshirish, shaffoflikni ta'minlash va davlat mablag'laridan oqilona foydalanishga erishish mumkin.

---

⁶ 7. Азизова, М. И., & Мустафакулов, У. У. (2022). СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОРГАНИЗАЦИЯХ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(6), 226-232.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 2010 yil 17 dekabrda 105-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi yo'riqnomasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 2011 yil 20 avgustda 57-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi bo'yicha shakllari va ularni to'ldirish tartibi to'g'risida"gi yo'riqnomasi.
3. O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasining 2019 yil 20 fevralda 18-son qarori bilan tasdiqlangan "Davlat moliyaviy nazorati standartlari".
4. Barrett, P. and Moroney, R. (2020). Public Sector Auditing: A Comparative Analysis of the Enabling Legislation of State Audit
5. Barrett, P. and Moroney, R. (2020). Public Sector Auditing: A Comparative Analysis of the Enabling Legislation of State Audit Institutions in Australia. *Australian Accounting Review*, 30(3), 266-280.
6. Ungboevich, M. O. K. (2024). APPLICATION OF DIGITAL PLATFORMS IN THE STATISTICAL SYSTEM BASED ON INTERNATIONAL EXPERIENCE. *European Journal of Economics, Finance and Business Development*, 2(7), 16-23.
7. Азизова, М. И., & Мустафакулов, У. У. (2022). СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОРГАНИЗАЦИЯХ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(6), 226-232.